

Kutatási záróbeszámoló

Nők a lelkészi pályán (K-128313)

Vezető kutató: Török Emőke (KRE)

A lelkésznők helyzetének szociológiai szempontú vizsgálata eddig szinte teljes mértékben hiányzott Magyarországon. Kutatásunk arra tett kísérletet, hogy a nemzetközi szakirodalomban eddig bemutatott összefüggések alapján és a magyarországi sajátosságok figyelembevételével feltáró jelleggel, átfogóan vizsgálja ezt a területet. Az alábbiakban először bemutatom a kutatás időbeli lefolyását, a projekteseményeket, valamint a felmerült problémákat és ezek kezelését. Ezután összefoglalom a kutatás legfontosabb eredményeit.

1. A kutatási folyamat és a fontosabb projektesemények

A kutatás első szakaszában 2019 végéig megtörtént a **szakirodalom feldolgozása** és a női lelkészekkel kapcsolatos, elérhető **statisztikai adatok összegyűjtése**. Az újabb szakirodalmi források és adatok beépítése természetesen a kutatás folyamán a későbbiekben is folyamatosan zajlott. A téma nemzetközi szakirodalmát áttekintő magyar nyelvű publikációnk később a **Szociológiai Szemlében** jelent meg. Szintén az előkészítő-alapozó munkafázis része volt, hogy az egyetemünk Hittudományi Karán korábban elkészült **lelkészinterjúk másodelemzése** is megtörtént, tanulságai beépültek a későbbi munkába.

Ezzel párhuzamosan elkészült az első **20 interjú**. A minta összeállításánál törekedtünk arra, hogy a minta tükrözze a lelkésznők sokféleségét felekezet, életkor, településtípus és családi állapot szerint is. A célcsoportunkat azok a lelkésznők alkották, akik az interjú időpontjában, vagy korábban pályájuk jelentős részében gyülekezeti lelkészként szolgáltak. Emellett a KRE Hittudományi Karának lelkész szakirányon tanuló hallgatóival két **fókuszcsoportban** (férfiakkal és nőkkel külön) beszélgettünk pályaválasztásuk motivációjáról, a képzésben szerzett tapasztalataikról, szakmai terveikről valamint nők és férfiak helyzetéről a lelkészi pályán. Ezek fontos szempontokkal és problémafelvetésekkel segítették a további kutatást.

Az első húsz interjú elemzése alapján az első eredményeket először a **European Sociological Association konferenciáján** mutattuk be, majd azokról több hazai konferencián is beszámoltunk: előadást tartottunk a **Magyar Szociológiai Társaság éves vándorgyűlésén** (2019. október) és a **Keresztény-Zsidó Társaság konferenciáján** (2020. február), majd a **Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézetének konferenciáján** (2020. október). Az első eredményekről írt tanulmányunk kötetben is megjelent. A lelkésznők karrierjére, szakmai célkitűzéseire és az ezek megvalósítása során fellépő akadályokra vonatkozó eredményeinkről előadást és **szakmai vitát** tartottunk a **Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézetének Tudományos Kávészünet rendezvénysorozatában** 2021. április 28-án.

A járványügyi intézkedések miatt a kutatás terepmunkájának 2020 tavaszára tervezett folytatása elmaradt, 2021-ben a korlátozások májusi feloldása után folytattuk a terepmunkát, és elkészítettük **az összes tervezett lelkésznő interjút**. A csúszás miatt igénybe vettük a kutatás időtartamának meghosszabbítására biztosított lehetőségeket.

Újabb eredményeinkről beszámoltunk a **European Sociological Association 2021. évi konferenciáján** a "Gender Relations in the Labour Market" Research Network ülésén,

amelyben a lelkésznők egy sajátos helyzetű csoportjára, a lelkéscsapatok tagjaként élő és dolgozó lelkésznőkre fókuszáltunk.

2021. novemberében előadást tartottunk a Szegedi Tudományegyetem és a Babes-Bolyai Tudományegyetem „**Vallásvariációk**” című közös vallásszociológiai konferenciáján. Az előadás kibővített és átdolgozott változata később megjelent tanulmány formájában az **Erdélyi Társadalom** folyóirat 2022/1-es tematikus számában. Emellett elkészültek a tervezett félig-strukturált **mélyinterjúk férfi gyülekezeti lelkészekkel**.

2022-ben a kutatási eredményeinket két hazai konferencián mutattuk be (az **MSZT éves konferenciája** és **Cseh-Szombathy László Emlékkonferencia**), továbbá a kutatást 2022. elején bemutattuk illetve eredményeit lelkészekkel és szakemberekkel megvitattuk a Antropos Mentálhygiénés Egyesület **Mentál Cafe** elnevezésű programsorozatának eseményén. 2023 januárjában angol nyelvű tanulmányuk jelent meg a **Q1 (D1) besorolású Religions folyóiratban**, „Gendered Division of Work within Clergy Couples in Hungary” címmel.

2023 elejére nyilvánvalóvá vált, hogy a tervezett esettanulmányok nem valósíthatók meg. A megelőző két év során többször hozzáfogtunk az esettanulmányokhoz szükséges terepmunkához. Lezajlottak tájékoztató beszélgetések a gyülekezetekben, részt vettünk gyülekezeti alkalmakon három településen, és készült néhány interjú is. De a lelkésznők idegenkedtek attól, hogy a környezetükben élőkkel a személyükhöz kapcsolódóan interjúkat készítsünk, ahhoz pedig senki nem járult hozzá, hogy az esettanulmányokat publikáljuk, mivel attól tartottak, hogy az anonimizálás mellett is felismerhetőek lennének a helyszínek és a szereplők az egyházi közeget ismerők számára. Be kellett látnunk, hogy a tervezéskor rosszul mértük fel a helyzetet, és az esettanulmányok az eredeti formában nem megvalósíthatóak. Az ehhez kapcsolódó munka során gyűjtött anyagok és tapasztalatok azonban nagyban segítettek elmélyíteni az ismereteinket a lelkésznők helyzetéről, és ez a tudás beépült a publikációinkba és konferenciaelőadásainkba.

A tervezett esettanulmányok helyett más kiegészítő adatgyűjtési módszert választottunk. A kutatás korábbi fázisában már lezajlott két fókuszcsoporthoz interjú folytatásaként októberben lebonyolítottunk **két újabb fókuszcsoporthoz interjút**. Ezek célzottan az eddigi kutatás alapján a lelkésznők helyzete szempontjából kiemelten fontos kérdésekre összpontosítottak. Úgy gondoltuk, hogy a **lelkészi pályára készülő hallgatók** ezzel kapcsolatos attitűdjeinek megismerése további fontos ismeretekkel gazdagíthatja a kutatást a lelkésznők helyzetével kapcsolatos változások további lehetséges irányai tekintetében is. Az kutatás során eddig megszervezett négy református teológushallgatóból álló fókuszcsoporthoz két további, már szervezés alatt álló csoport követi majd az evangélikus teológián. Az eddigi adatgyűjtést kiegészítettük továbbá három olyan lelkésznő-interjúval, ahol kifejezetten **vezető beosztásban lévő nőket** kerestünk meg, mert ezek nagyon kis számban kerültek be korábban a mintába, és így hiányoztak az adatok a magasabb egyházi tisztséget viselő lelkésznők helyzetének a megértéséhez.

2023-ban ezen túlmenően elsősorban az összegyűjtött anyagok elemzése és bemutatása zajlott. Az időszak első felében elsősorban a lelkéscsaládok házastársi és családi viszonyaira fókuszáló elemzéseket végeztünk, később a lelkésznői karrierük kerültek a középpontba. Újabb eredményeinket júniusban bemutattuk egy nagy nemzetközi konferencián (**ESA RN13 Interim Meeting**) és több hazai konferencián is („**Tíz év – Szociológia a Károlin**”, „**Válságról válságra**” a **Magyar Szociológiai Társaság vándorgyűlése**). Kutatási eredményeink addigi sikeres disszeminációját jelezte az év végén két további konferencia, amelyekre már kutatásunk ismeretében hívtak meg minket a szervezők. November 15-én „**A vallás feminizálódása. Női szerepek, lehetőségek a 20. századi magyar egyházi életben**” címmel a Szegedi

Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke és a Gál Ferenc Egyetem, Teológiai Kara által közösen rendezett konferencián előadásunkban a magyarországi lelkésznők helyzetét mutattuk be a 20. század utolsó évtizedeiben, felhasználva ehhez azokat a lelkésznőinterjúkat, amelyek a rendszerváltás körül vagy még az előtt a teológiára beiratkozó lelkésznőkkel készültek. A másik meghívás a **Valláskutató Intézet nemzetközi konferenciájára** nem konferenciaelőadásra, hanem a projekt részletes bemutatására szólt, erre december 8-án került sor Kolozsváron. Októberben újabb angol nyelvű tanulmányunk jelent meg a **D1-es besorolású Religions folyóiratban**, a címe „Hungarian Clergywomen’s Careers in the Church”.

Összességében, bár a kutatás a járványhelyzet miatt a tervezetthez képest hosszabb idő alatt valósult meg, és a kutatás folyamán részben a választott módszereken is módosítanunk kellett, **szakmai tartalmát tekintve az előzetes terveknek megfelelően valósult meg**. A kutatás eredményei összesen két Q1-es (D1-es) nemzetközi folyóiratcikkben, két magyar nyelvű, lektorált szakfolyóiratban megjelent tanulmányban, egy magyar nyelvű könyvfejezetben, hat nemzetközi és kilenc hazai konferenciaelőadásban jelentek meg. Ezenkívül két további magyar nyelvű tanulmányunk elkészült, elfogadásra került és megjelenés alatt van két különböző tanulmánykötetben.

2. A kutatás főbb eredményei

Kutatásunk kiindulópontja annak a helyzetnek a felismerése volt, hogy bár a nők lelkészi szerepe egyértelműen a nők **egyenrangú társadalmi szerepvállalása** irányába tartó változás része, ennek megvalósítása során a lelkésznők mégis **egymásnak részben ellentmondó elvárásokkal** szembesülhetnek. Egyrészt azért, mert nőként vezető szerepben vannak egy tradicionális vallásos értékrendet képviselő (és ebből következően a hagyományos nemi szerepeket preferáló) közösségben, másrészt azért, mert nőként vezető szerepben vannak egy férfiak által dominált munkahelyi környezetben. Arra számítottunk, hogy ebből sajátos feszültségek és ezekhez alkalmazkodó megküzdési stratégiák következnek, amelyek nemcsak segíthetnek megérteni a lelkésznők sajátos helyzetét, hanem általánosságban is növelhetik a tudásunkat arról, hogy hogyan hat egymásra a hagyományos nemi rend és az egyenjogú (emancipatórikus) szakmai szerepek, ezekhez milyen módon alkalmazkodnak az érintettek, és alkalmazkodási stratégiáik milyen módok hatnak vissza a fennálló viszonyokra.

Kutatásunk célkitűzése szerint a következő **kutatási kérdésekre** kerestük a választ. Hogyan értelmezik és élik meg a protestáns lelkésznők lelkészi és női szerepüket az egyházban, a gyülekezetben és a családban; mennyire jelennek meg „modern” és „tradicionális” elemek a nemi szerepek és a családi szerepek tekintetében; megjelennek-e sajátos gender-alapú nehézségek a karrierben, munkában és a magánéletben, és milyen stratégiákat alakítanak ki ezekkel kapcsolatban a lelkésznők.

Mivel a kutatási eredmények meghatározó része megjelent a projekt zárásához feltüntetett publikációinkban, az alábbiakban egyszerűsített formában, szakirodalmi hivatkozások és a következtetéseket alátámasztó interjúrészletek nélkül mutatom be a fontosabb eredményeket.

2.1 A szakirodalomfeldolgozás eredményei

A szakirodalom feldolgozása alapján két terület (és ezek egymásra hatása) ítéltük különösen fontosnak a lelkésznők helyzetét formáló társadalmi összefüggések szempontjából.

Az egyik a **vallásosság és a nemi szerepek / családi szerepek összefüggése**. Számtalan kutatás bizonyítja, hogy a vallásosság a nemek közötti egyenlőséggel, a nők és férfiak családban és nyilvánosságban betöltött szerepeivel kapcsolatos attitűdök egyik legfontosabb meghatározó tényezője, még hozzá olyan módon, hogy a nagyobb mértékű vallásosság együtt jár a nemi

szerepek tradicionálisabb felfogásával, a patriarchális attitűdökkel és az egyenlőtlen nemi viszonyok elfogadásával. A vallásosság, különösen az egyházas vallásosság és a tradicionális nemi szerepek elfogadásának együtt járását magyarországi kutatások is igazolják.

A másikat ilyen terület a **női hátrányok** kérdése egy **férfiak által dominált szakmai területen**. Itt olyan összefüggésekről van szó, amelyek a világi szakmák kapcsán is jelen vannak, de egyházi területen sok esetben kiélezettebb formában merülnek fel. A „marginalizáló integráció” olyan folyamat, amelynek során a nők előtt lebontják ugyan az egyes szakmákba való belépés gátjait, de a szakmán belül a kevésbé fontosnak, alacsonyabb rendűnek tartott feladatok felé terelik őket. Ez a lelkészi pályán is horizontális szegregációt hoz létre: a nők által gyakrabban betöltött intézményi lelkészi pozíciók a gyülekezeti lelkészéhez képest alacsonyabb presztízsű állásoknak számítanak. A vertikális szegregáció megjelenése is egyértelmű: a nők előrehaladását az egyházi hierarchiában „ólomüveg-plafon” akadályozza, és ez Magyarországon különösen áttörhetetlennek látszik: **egyik felekezet esetében sem volt még soha női püspök**, és ritkák a nők más vezető beosztásokban is. Összességében az egyház a teljes társadalomhoz képest egyenlőtlenebb szakmai terep a nők számára.

Az a helyzet, hogy a formálisan egyenjogú lelkész nő egy olyan társadalmi mikrokörnyezetben gyakorolja a hivatását, amely a teljes társadalom értékrendjéhez képest jobban ragaszkodik a hagyományos szerepekhez és hagyományos nemek szerinti munkamegosztáshoz, továbbá, hogy a lelkészi szerep, a feladatok és elvárások a férfi lelkészre épülve alakultak ki, ellentmondásos, egyszerre **modern és tradicionális szerepeltvárások feszültségébe** helyezi a lelkész nőket. Ennek egyik következménye a családi és munkahelyi kötelezettségek összehangolásának, a **munka-magánélet egyensúly megteremtésének a nehézsége**. Mindezek figyelembevételével az interjúvázzlatot úgy állítottuk össze, hogy a szakmai pályafutás, az azzal kapcsolatos motivációk, döntések és nehézségek feltárása mellett a lehető legtöbb információhoz jussunk a lelkész nők családi viszonyairól, családi szerepekről, otthoni munkamegosztásról és munka-magánélet összehangolásának lehetőségeiről.

2.2 Az empirikus kutatás eredményei

A továbbiakban az empirikus kutatás fontosabb eredményeit három fő csomópont köré építve mutatom be, először a lelkész nők karrierje, utána a lelkész párok helyzete lesz a középpontban, végül pedig a lelkész nők alkalmazkodási stratégiáinak típusaihoz kapcsolódva mutatom be munka és magánélet összehangolásának lehetőségeit.

2.2.1 Női karrier az egyházban

A lelkészi pálya az **elhívás** megtapasztalásával kezdődik. Ennek a lelkész nők esetében kiemelt jelentősége van: kutatásunk megerősítette, hogy az elhívásnak fontos szerepe van a nehézségek értelmezésében és a velük való megküzdésben, plusz erőt és legitimitást jelent a női lelkészek számára, de egyszersmind szerepet játszik az egyenlőtlen / hátrányos helyzetek elfogadásában, és ezzel áttételesen azok **fenntartásában** is.

A női lelkészek pályájának bemutatásakor ki kell emelni, hogy kutatásunk megmutatta: a lelkész nők esetében a **szakmai és magánéleti döntések összekapcsolódása** olyan szoros, amire nemcsak a világi foglalkozásoknál nem nagyon találunk példát, hanem a férfi lelkészekre sem jellemző. Ennek első lépése, hogy párválasztásuk (lelkész vagy világi férj, esetleg egyedülálló) alapvetően meghatározza szakmai tevékenységük további kereteit és karrierlehetőségeiket. Különösen a fókuszcsoportos beszélgetések tették egyértelművé, hogy a teológák már a tanulmányaik alatt szembesülnek ezzel, és érzékelnek is a környezetükből bizonyos nyomást a hagyományos nemi rendhez illeszkedő választás irányába (lelkész férj).

Ugyancsak szembesülnek a női lelkészség – még mindig létező – megkérdőjelezésével is, leggyakrabban a hallgatótársak, de később helyenként a gyülekezetek és az előljárók részéről is.

Akik lelkész férjjel együtt kezdik a pályájukat, azok jellemzően **magától értetődően alkalmazkodnak** a férjük karrierjéhez (és ez a magától értetődőség megjelent a férfi interjúk egy részében is), és ez a helyzet egyben a szakmai tevékenységükben is korlátot jelent. Az egyedülálló lelkésznőknél viszont jellemző tapasztalat, hogy nagy elkötelezettséggel, szinte korlátlan idő- és energiaráfordítással végzett (és így a gyülekezetépítés terén gyakran sikeresként megélt) munkájuk mellett gondot okoz a magánszféra megteremtése, és nehéz a párkeresés. Általános tapasztalat, hogy a gyülekezeti lelkész részben még mindig férfiakra szabott pálya, így a tipikus női élethelyzetekre csak **lassan alakulnak ki rendszerszintű megoldások**, ezért a gyermeket vállaló vagy a gyülekezetbe gyermekkel érkező lelkésznő helyzetére (az utóbbi évek pozitív változásai ellenére) a megoldásokat nagyrészt egyénileg kell megtalálni.

A kutatásban kiemelten vizsgáltuk a lelkésznők viszonyulását a magasabb egyházi pozíciókba való előrelépés lehetőségéhez. A karrierben való előrelépés nehézsége csak elvétve merült fel a lelkésznők által megfogalmazott problémaként. Interjúalanyaink körében szinte egyhangú volt a **hagyományos karriernarratíva elutasítása**, amely a lelkészi pálya esetében a nagyobb gyülekezetek, magasabb tisztségek felé tett lépéseket jelentheti. Az elutasítás indoklásának három eltérő típusa jelent meg: a nagyobb felelősségtől való idegenkedés, a valódi lelkészi feladatoktól eltávolodó, inkább reprezentatívnak érzett feladatok elutasítása és a nők alkalmasságának megkérdőjelezése. Az előrelépésre való törekvés elutasítása olyan erős norma, hogy azok az interjúalanyok, akik mégis elvállaltak valamilyen tisztséget, jellemzően úgy érezték, hogy magyarázkodniuk kell, el kell távolítaniuk maguktól ezt a döntést. Ha interjúalanyaink mégis pozitívan nyilatkoztak a vezetői megbízásról, akkor többször fogalmaztak meg a női nemi sztereotípiákhoz illeszkedő magyarázatokat, mint a segítség, támogatás.

Összességében úgy tűnik, hogy a nőkkel kapcsolatos kulturális képzetek és az ezekből adódó elvárások nagyon jelentős mértékben meghatározzák a lelkésznőknek a karrierhez való viszonyát, akár úgy, hogy feltételekként számolnak ezekkel, akár úgy, hogy belsővé teszik ezeket a várokozásokat, és ezek alakítják a saját preferenciáikat. Ezzel együtt az interjúkban megfogalmazódó tapasztalatok alapján az is nyilvánvaló, hogy az érintett egyházakban van egy idegenkedés a női vezetőktől, ami a férfi fókuszcsoporthoz elemzése alapján a fiatalabb korosztályokban is jelen van.

2.2.2 Lelkésznő-típusok, lelkészpárok

Már a kutatás kezdeti szakaszában nyilvánvalóvá vált számunkra, hogy az önálló lelkésznő és a lelkészházaspár tagjaként élő és dolgozó lelkésznő minden szempontból **két eltérő lelkésznő-típus**, jelentős részben eltérő nehézségekkel. Összegezve a különbségeket: A **lelkészházaspár tagjaként** élő és dolgozó lelkésznő helye és szerepe az egyházban és a gyülekezetben egyértelmű, széles körben elfogadott, jellemzően konfliktusmentes. Jellemző rá az inkább **hagyományos nemi szerepeken alapuló munkamegosztás** otthon és a lelkészi munkában egyaránt, és a hagyományos családmodell. Az esetek többségében a férje beosztottja, lelkészfeleség-státusza behatárolja a szakmai lehetőségeit. Munka és magánélet határa ezekben a lelkészcsaládokban gyakran elmosódott, de ezt ritkán érzik problematikusnak. Ezzel szemben az **önálló** (egyedülálló, vagy világi foglalkozású férjjel élő) lelkésznő helyzete az egyházban és a gyülekezetben jóval kevésbé egyértelmű, a hagyományok által kevésbé megtámogatott, ezért

jellemzően egyénileg kiküzdendő feladat, beleértve a hivatás és magánélet határainak meghúzását és egyensúlyának megteremtését is. Gyakrabban érzi úgy, hogy rátermettségét bizonyítani kell, és meg kell küzdenie az elismerésért. Világi férj esetében szintén egyénileg kell megtalálni a férj szerepét a gyülekezetben, és ilyen felállás esetén a lelkeszi munka sajátos időbeosztása a **hagyományostól eltérő otthoni feladatmegosztást** kényszeríthet ki. Az egyedülálló lelkesznők számára gyakran okoz gondot a magánszféra megteremtése, és nehéz lehet a párkeresés, a családok számára pedig fontosabbá válhat a határok meghúzása, a család „védelme”.

Mivel egyrészt a lelkeszpár tagjaként való működés a lelkesznők jelentős részét érinti (pontos adatok nem érhetőek el), másrészt sajátos problémák sorát veti fel, ezekről külön elemzést készítettünk. Az együtt dolgozó lelkeszházaspár a nemek szerinti munkamegosztás egészen sajátos esete. A kapcsolat egyszerre házastársi és hivatásos, amelyben a szakmai és családi szerepek, munkamegosztás és hatalmi viszonyok szorosan összefonódnak. Ebben a munkahelyi konfliktus egyben családi konfliktus is, így arra sincs lehetőség, hogy a munkához kapcsolódó konfliktus kezelésében, feldolgozásában a lelkesznő családi támogatást kapjon. Az ilyen konfliktusok megelőzésének vagy megoldásának gyakori módja a pár női **tagjának szakmai értelemben vett háttérbe húzódása**. Ez az esetek többségében nem tudatosan, a hagyományos elvárásokhoz mintegy „természetesen” illeszkedve alakul, egyes esetekben azonban tudatos mérlegelés eredménye. Ez is közrejátszik abban, hogy a lelkesznők könnyen kerülhetnek a lelkesz feleségének hagyományos szerepébe. Ez egy **segítő-támogató szerepet** jelent, gyakran a pályakezdő-kisgyermekes időszakban alakul ki, és idővel meghatározó motivációvá is válhat a lelkesznők számára.

Ez az egylelkészes gyülekezetben gyakran azt is jelenti, hogy a lelkeszfeleség-lelkesznőnek (kezdetben) nincs is státusza, miközben a lelkeszi munkában részt vesz. A saját státusz megteremtése a lelkesznő által megoldandó feladat, ami a gyülekezet (és a férj, esetleg az egyházi vezetők) támogatásától függ. Kétlelkészes gyülekezetben szinte mindig a **férj a gyülekezetet vezető lelkesz**, az erre a helyzetre adott magyarázatok a saját preferenciáktól a racionális megfontolásokon keresztül az otthoni feladatokig terjednek. A lelkesznők ezt a beosztott lelkeszi helyzetet ritkán tekintik problematikusnak. Ehhez illeszkedik sokszor a lelkeszi feladatok megosztása is: magasabb presztízsű feladatok gyakrabban jutnak a férfiaknak, a nők lehetőségeit ebben **az otthoni feladatok is korlátozzák**. A háztartási és gondozási feladatok tekintetében jellemző a hagyományos, némileg meghatározott munkamegosztás, ezt jellemzően megfelelőként írják le. Az otthoni munka megosztása összekapcsolódik a lelkeszi munka megosztásával. Az így megosztott közös szakmai munkával kapcsolatban két, némileg eltérő narratívával találkoztunk. Az első azt hangsúlyozza, hogy a lelkeszpár tagjai egymás harmonikus kiegészítői, a második a közös munka kétarcú, konfliktusokkal is járó voltát is hangsúlyozza.

Bár azt tapasztaltuk, hogy a lelkeszházaspár tagjaként dolgozó lelkesznők nagyrésze a külső elvárások és az interiorizált hagyományos szerepek mentén „természetesen” sodródik bele a fent leírt felállásba, kutatásunk megmutatta, hogy létezik egy másik mintázat is: a lelkeszi munka **egyenlő megosztására való törekvés** azonban tudatos közös döntéseket és odafigyelést igényel a felek részéről.

Összességében a lelkeszpárok együttműködési viszonyainak elemzése megmutatta, hogy a nemi szerepek – gyakran tudatosan felvállalt és megfogalmazott – hagyományos felfogása a szakmai és családi feladatokban fennálló egyenlőtlen viszonyokat erősíti.

2.2.3 Munka-magánélet stratégiák és karrierstratégiák

A munka és a magánélet a lelkésznők esetében a világi pályáknál sokkal szorosabban kapcsolódik össze, magánéleti és karrierdöntéseik kölcsönösen meghatározzák egymást. Így munka-magánélet stratégiáik és karrierstratégiáik lényegében egybeesnek, nem lehet külön beszélni róluk. Kutatásunk alapján a sokszor egybefonódó szakmai és magánéleti döntések sora **három jellemző stratégiává** áll össze. Ezek eltérő családi szerepeket, eltérő szakmai szerepvállalást, eltérő otthoni munkamegosztást, és a nehézségekkel való megküzdés eltérő módjait jelentik. Fontos leszögezni, hogy az így elkülönített stratégiák elemzési célú, tiszta típusok, tehát az egyes egyéni életpályákban ezek elemei keveredhetnek, vagy éppen valaki válthat is a típusok között életének és pályájának különböző szakaszaiban.

Az első típus, amelyet **„alkalmazkodó” stratégiának** nevezünk el, lelkészpárok esetében lehet jellemző. Ebben az esetben a lelkész (és a lelkészcsalád) teljes mértékben belesimul a hagyományos szerepelvárásokba. A lelkész karrierdöntéseiben kezdettől fogva lelkész férjéhez igazodik, munkájában az ő beosztottja. Közel kerülhet a lelkészfeleség támogató, háttérből segítő szerepéhez; a lelkészi munkát jellemzően úgy osztják meg, hogy inkább a hagyományosan nőiesnek tekintett – és jellemzően kisebb presztízsű – lelkészi feladatokat vállalja. Ezt a felállást hagyományos családi szerepek és otthoni munkamegosztás jellemzi. Ez nagyon gyakran minden érintett számára kielégítő, a lelkészi munkán belül is a lelkésznők saját preferenciáival egybeeső és harmonikus működésmód. Amennyiben idővel mégis hiányérzetet vált ki, a lelkésznők egy része „második”, kiegészítő jellegű önálló karrier építésébe kezd.

A második típusú stratégia szintén lelkészpárok esetében tapasztalható. Ilyenkor is többnyire formálisan a lelkészpár férfi tagja a vezető (vagy igazgató) lelkész, de tudatosan törekszenek a lelkészi feladatok ténylegesen egyenlő megosztására, és figyelnek arra, hogy ezt megjelenítsék a gyülekezet felé is. Ilyenkor szempontként megjelenik a saját vagy valóban közös karrier, és az ezt mérlegelő közös döntések. A lelkészi munka egyenlő megosztása a családi működést is inkább egalitáriánus irányba elmozduló családi szerepek és otthoni munkamegosztás felé tolja. Ezt **„egyenrangú” stratégiának** nevezük el. Lelkészpárok esetében – akár az „alkalmazkodó”, akár az „egyenrangú” stratégia elemei vannak túlsúlyban – nem jellemző a munka és magánélet határainak szigorú meghúzására való törekvés: a két életterület integrációját jellemzően adottságként fogják fel.

A harmadik esetben egy ténylegesen önálló lelkészi pályáról van szó, amely a pálya egyes pontjain többé vagy kevésbé szembemehet a hagyományos szerepelvárásokkal, amiből természetesen a lelkészpárokétól eltérő nehézségek adódhatnak. Az ezt az **„önálló” stratégiát** választó lelkésznők egyedülállóként vagy világi férjjel végzik lelkészi munkájukat, ebből adódóan itt szükségképpen önálló karrierdöntések jellemzőek; ebben a típusban gyakori az önállóan gyülekezetet vezető lelkésznő, és előfordulnak – jellemzően vonakodva vállalt – további tisztségek vagy vezetői megbízások is. A lelkészi munka sajátos időbeosztása ilyenkor gyakran kényszeríti ki egalitáriánus vagy a hagyományostól eltérő otthoni feladatmegosztást.

2.3 Konklúzió

A formális egyenlőség ellenére a nők valóban egyenrangú, ténylegesen is azonos esélyeket és lehetőségeket kínáló lelkészi szolgálata még nem valósult meg teljes mértékben. Ezt a kutatás során a lelkésznők, a fókuszcsoporthoz beszélgetéseken résztvevő teológushallgatók és a férfi lelkészek tapasztalata is megerősítette. Kutatásunk feltárta, hogy a lelkésznők mind a lelkészi pályájukat formáló döntésekben, mind a hivatás és a magánélet összehangolásának megvalósításában jellemzően azokat az utakat keresik, ahol a nőként betöltött lelkészi szerep

emancipatórikus jellege összeegyeztethető a hagyományos női szerepfelfogással és a hagyományos nemi renddel. Jellemzően adottságként fogadják el a fennálló korlátokat, elhívásukat úgy értelmezik, mint ami arra szól, hogy ezen korlátok között szolgáljanak. Többnyire csak óvatosan fogalmazznak meg kritikát a nemi egyenlőtlenségekkel szemben, gyakran kifejezetten hangsúlyozzák, hogy maguk is konzervatív nézeteket vallanak ebben. Lelkészi működésüket szolgálatként fogják fel, annak segítő, kapcsolatokat és közösségeket építő szerepét hangsúlyozzák. Ez egyfelől azt eredményezi, hogy a nemekre vonatkozó hagyományos hiedelmekhez alkalmazkodva a lelkésznők döntései inkább **hozzájárulnak a fennálló nemi rend fenntartásához**, mintsem megkérdőjeleznék azt. Másfelől, bár a lelkésznők a szerepüket jellemzően nem emancipatórikus keretben értelmezik, növekvő jelenlétükkel és lelkészi működésük módjával mégis hatnak az egyházi működésre és fokozatosan **tágítják a nők cselekvési lehetőségeit** az egyházban. Ez az ellentmondás hasonlít a közéletben szerepet vállaló vallásos nőkre korábbi korszakokban Sári Szabó Katalin által jellemzőnek talált „**normakövető emancipáció**” stratégiájára: úgy valósítják meg az emancipációt (ebben az esetben a férfiakkal egyenjogú lelkészi szerepet) a saját életükben, hogy közben nem kérdőjelezzik meg a társadalmi környezetük normáit, megfeleltek az ezekből következő várakozásoknak, nem lépnek át fontosnak tartott határokat, és jellemzően betöltik a hagyományos női szerepeket is. Ez nyugatinál általánosságban konzervatívabb magyarországi nemi attitűdök és hagyományosabb egyházi működés mellett a magyarországi lelkésznők számára az emancipatórikus szakmai szerep és a hagyományos nemi elvárások közötti feszültség oldásának hatékony módja lehet. Azonban ez egyszersmind egyik magyarázó tényezője lehet annak is, hogy miért találunk a magyarországi protestáns egyházakban a nyugati országokhoz képest jelentősen kevesebb női vezetőt, és miért maradnak fenn nagy mértékben a nemi alapú egyenlőtlenségek az egyházakban.